

Dokumentasjons- og opplæringsprosjekt om «Lågåsildfisket i nordre del av Mjøsa og søndre del av Gudbrandsdalslågen».

Norsk håndverksinstitutt – prosjekt 22510118.

SLUTTRAPPORT

Dokumentasjon, rapport, bilder og film:

Magne Rugsveen
Tore R. Tøndevold
Jan Ove Vasaasen
Kjetil Rolseth

**NORSK
HÅNDVERKS
INSTITUTT**

Lågåsildfisket i nordre del av Mjøsa og søndre del av Gudbrandsdalslågen

Norsk håndverksinstitutt – prosjekt 22510118

Bakgrunn

Norsk håndverksinstitutt erfarte at selve teknikkene som i dag brukes under fisket etter lågåsild på høy tid var verdt å dokumentere. Denne erfaringen var sammenfallende med at Stiftelsen Lillehammer museum ønsket å gjøre et løft om dette fisket, både fysisk og formidlingsmessig omkring «Fiskevollen» på museet, rettet mot publikum og skoleklasser, og ved formidling i form av en artikkel.

Notfiske i Vingnesvika. Foto ant. Marius Berge, ca. 1930. Fra notfiske i Lortvarpet under prosjektet.

Det er skrevet mange bøker og artikler om dette fisket og det har også vært gjenstand for forskning. Her er det verdt å nevne;

Hartvig Huitfeldt-Kaas – «Mjøsens fisker og fiskerier» fra 1917

Thale Gjessing – «Håv og håvdrætte» fra 1945

Åsmund Eknæs – «Innlandsfiske» fra 1979

Magne Rugsveen – «Lågåsildfisket i Fåberg – Endring i form og bruk 1850 -1980» fra 1985

Vi har valgt å bruke navnet *lågåsild* da dette brukes i området vi har gjort dokumentasjon. I Norge har den også navnet lagesild, lagsild, stinte, vemme, eller bare sill/sild. I Sverige kalles den sik-löja.

Selv om det er forfattet en mengde tekster om fisket så går dette prosjektet ut på å erfare og dokumentere handlinger som foregår i fisket, slik vi kjenner det i dag, med eldre tradisjonsbærere som overfører sin kunnskap til yngre personer (fagpersoner). Dette er i tråd med den måten Norsk håndverksinstitutt gjennomfører sine dokumentasjons- og opplæringsprosjekter på. Den handlingsbårne kunnskapen.

Dette er blitt gjort gjennom intervjuer og samtaler, gjennom erfaringer gjort på de forskjellige fiskeplassene med forskjellige redskaper, gjennom en mengde bilder og det er blitt filmet fra selve fisket, både over vann og under vann.

Dokumentasjons- og opplæringsprosjektet har forgått i Mjøsa og i Gudbrandsdalslågen, heretter kalt Lågen.

Deltakere

Garnfiske i Øyresvika (på vestsida av Mjøsa sør for utløpet av Borudbekken). Selve garnfisket forgikk for det vesentligste noe lengre sør, ut for Vingrom kirke og etter hvert nordover mot selve varpet;
 Tradisjonsbærere – Mass Haugen og Geir Haugen, Stein Ole Haugen var delvis med fra land
 Fagperson – Espen Haugen Dalbak

Rigging av fiskeplassen i Øyresvika med de to tradisjonsbærerne t.v. og fagpersonen t.h.

Grunnhåvfiske på Rundtomodden (på vestsida av Lågen sør for Brunlaug bru);
 Tradisjonsbærer – Oddgeir Jørstad
 Fagperson – Thorstein Hernes

Grunnhåvfisket på Rundtomodden med tradisjonsbæreren t.v. og fagpersonen t.h.

Notfiske i Lortvarpet (på østsida av Lågen nord for Brunlaug bru);
 Tradisjonsbærere – Ole-Mathias Bergesveen, Arne Bergum, Harald Thoresen, Rolf Erik Thoresen, Ivar Bergum, Lars Petter Bergum, Kjetil Bjørklund, Kristian Øvstedal og Roger Nøss
 Fagpersoner – Kari Thoresen, Henning Bergum og Ronja Thoresen

Det var viktig for prosjektet å få med Magne Rugsveen, opprinnelig fra Øyer i Gudbrandsdalen, i prosjektet. Han har fra barnsben av vært interessert og deltaker i fisket etter lågåsild. Han har også, som nevnt over, vært forfatter av boka om lågåsildfisket i Lågen, ei bok som inneholder hans magisteravhandling og som tar for seg en etnologisk studie av redskapskulturen. Rugsveen har vært ansatt bl.a. ved Norsk skogmuseum og er i dag avdelingsdirektør ved Anno Domkirkeodden. Han er også hovedforfatter av sluttrapporten fra dette prosjektet.

Notfisket i Lortvarpet med en del av deltakerne, fra de ror ut nota t.v. og når de drar inn nota t.h.

Hovedansvarlig for prosjektet; Tore R. Tøndevold – Rådgiver ved Norsk håndverksinstitutt

Dokumentasjon og filming; Magne Rugsveen – avdelingsdirektør ved Domkirkeodden (Hamar)

Dokumentasjon og filming; Jan Ove Vasaasen – konservator ved Stiftelsen Lillehammer museum

Filming med drone og undervannsfilming; Kjetil Rolseth

Dokumentasjon, foto og filming; Tore R. Tøndevold – rådgiver Norsk håndverksinstitutt

Råfilm, filming med drone og filming under vann, er tilgjengelig hos Norsk håndverksinstitutt. Dette gjelder også redigerte videoer. Korte videoer blir også tilgjengelig på nettet.

(Når denne rapporten ferdigstilles er denne tilgjengeligheten noe fram i tid pga. den pågående covid-19 - pandemien.)

Innhold:

Innledning om dokumentasjonsprosjektet

side 2 – 4

Om lågåsildfisket

side 5 – 8

Garnfiske ved Vingromlandet

side 9 – 13

Grunnhåvfiske ved Rundtomodden

side 14 – 18

Notfiske i Lortvarpet

side 19 – 27

Sluttkommentar

side 28 – 29

Lågåsildfisket

Lågåsildfisket i Mjøsa og Lågen har lange tradisjoner. De eldste spor etter fisket finner vi i middelalderbrev og i rettsdokumenter fra 1700-tallet.

Fisket etter lågåsild foregår både i Mjøsa og i Lågen, i stille vann, i strøm og i hølør i vassdraget. Det er i lågåsildas gytevandring at fisket er mest intensivt. Fiskeredskapen og fiskemetoden er formet etter stedet fisket foregår på, etter dybde, strøm og bunnforhold.

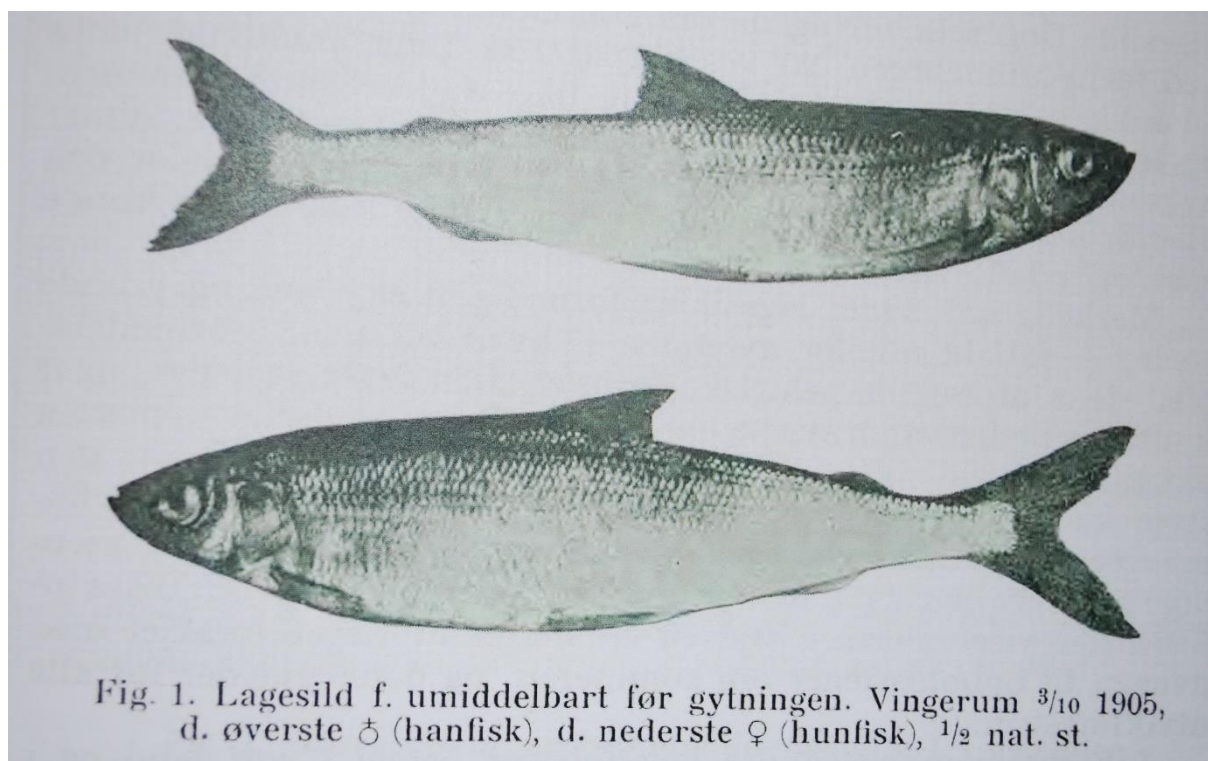
Fiskeretten

Fiskeretten i innlandet tilhører i prinsippet grunneieren. Den som eier en strandeendom ved et vann eller ei elv, eier også retten til å fiske på sin eiendom. I lågåsildfisket er enkelte fiskeplasser delt mellom flere grunneiere eller privatpersoner uten strandeendom. Grunneiers rett til å fiske i lågåsildfisket gjelder garn, not, mælkrakk, stangerhåv og stokkhåv. Retten til å fiske med grunnhåv er derimot ikke avhengig av om fiskeren er grunneier eller ikke. Retten til å fiske med grunnhåv ble ved en høyesterettsdom i 1963 gitt til alle som hadde tilhold i Fåberg eller nedre del av Øyer. I praksis har alle rett til å fiske med grunnhåv.

Dersom en fiskeplass ikke drives av grunneieren selv, kan den leies av andre mot å avstå en del av fiskefangsten, kalt landslott.

Lågåsilda

Lågåsilda, *Coregonus albula*, tilhører laksefamilien. Den har den særegne fettfinna bak på ryggen, som alle fisker i laksefamilien har. Silda er i nær slekt med siken, *Coregonus lavaretus*. De to fiskene kan lett forveksles, men siken har overbitt og lågåsilda har underbitt.

Utklipp fra boka; Mjøsens fisker og fiskerier – Hartvig Huitfeldt-Kaas, s. 17.

Lågåsil har stor utbredelse i Sverige, Finland, de baltiske land og i Russland.

Lågåsil er en nokså sjelden fisk i Norge, men i tillegg til Mjøsa finnes den i mange vatn mellom Vinger og Idd. I Østfold kalles den stinte og i Vinger vemme. I Storsjøen i Odalen er det forekomster av lågåsil. Den finnes også i noen vatn både i Agder og i Rogaland. I Randsfjorden har den vært forsøkt satt ut, men med lite hell. Derimot er det blitt en stor bestand i Osensjøen i Åmot/Trysil.

Lågåsil har sin kjente gyteplass i Lågen, fra Trossetsanden til Hølsauget. Lågåsil er en stimfisk på lik linje med sik og krøkle. Den kan derfor fanges med redskaper som er egnet for slik fisk og tilpasset de naturmessige forhold. Både håv og not passer godt til fiske av stimfisk. Garnfiske er ikke avhengig av at fisken går i stim, men fiskeutbyttet er langt bedre når fisken går i stim enn når den går enkeltvis.

Næringsfiske etter lågåsil i Norge er blitt drevet bare i Mjøsa og i nedre del av Lågen. Det foregår et begrenset garnfiske ved Helgøya sommerstid, og når silde vandrer nordover til Lågen, har det vært drevet notfiske på begge sider av Mjøsa, i Gjøvik, Biri og på Brøttum.

Lågåsil har hatt en stor betydning i Mjøsområdet og nedre del av Gudbrandsdalen, både i forhold til mat og hushold, og som næring. Silde går opp i Lågen for å gyte i en ganske avgrenset periode om høsten. Selve gytefisket i Lågen kan ta noen få dager eller vare et par uker. I denne perioden er fisket intenst. For å ta vare på fisken for senere bruk var nedsalting den eneste effektive konserveringsmåten før nedfrysing kom etter andre verdenskrig.

Lågåsil som verdifull og viktig matressurs, kort og intensiv fiskesesong og variable naturforhold skapte en variert redskapskultur som var tilpasset den enkelte fiskeplass.

Lågåsilfiske med not tilpasset Mjøsa, elvenot, drivgarn, mælkrakk, grunnhåv, stangerhåv og stokkhåv er grundig dokumentert gjennom film og fotografier samt intervjuer av Magne Rugsveen, som skrev sin magistergradsavhandling om lågåsilfisket i 1983 (utgitt som bok av Norsk Skogbruksmuseum i 1985 «Lågåsilfisket i Fåberg. Endring i form og bruk 1850-1980»). Landbrukets film- og billedkontor lagde i 1962 en film om lågåsilfisket i Fåberg, der Tore Fossum ved Norsk Skogbruksmuseum var fagkonsulent.

Fiskeredskaper som har vært benyttet i lågåsilfisket er ulike i anskaffelseskostnad, har ulike krav til vedlikehold, har ulike behov for mannskap og alle er tilpasset den fiskeplassen de skal benyttes på. For å oppnå best mulig resultat må fiskeren (fiskerne) kjenne fiskeredskaperen, kunne å bruke det, kjenne fiskeplassen og samhandle med andre på en riktig måte når fisket er i gang.

Tradisjonelt har kunnskaper og ferdigheter om fisket blitt overført gjennom å være med andre erfarne fiskere, handlingsbåren kunnskap. Dette kunne skje fra «far-til-sønn» eller ved at personer ble med på fisket som en del av lønnsarbeid på gardene. Kvinner var ikke med i selve fisket, men spilte en viktig rolle i å ta imot fisken når den kom i land. Lågåsil ble før andre verdenskrig vanligvis saltet ned i tønner. Etter at fryseteknikken ble tatt i bruk etter krigen, ble mye silde etter hvert frosset ned. Mye silde ble også omsatt fersk, men den holder seg ikke så lenge i fersk tilstand før den må fryses, saltes eller tilberedes fersk til mat i husholdningene.

Redskaper i prosjektet

Mælkrakk, drivgarn, not i Mjøsa, stangerhåv og stokkhåv er gått ut av bruk, og det er få eller ingen tradisjonsbærere igjen i dag som driver aktivt fiske. Det finnes enkelte som kan intervjues om bruken av disse redskapene. Lågåsilprosjektet tar utgangspunkt i de tre metodene som i 2018 og 2019 er i bruk; settegarn i Mjøsa, grunnhåv fra land og elvenot i Lågen.

Fra utsetting av garn i Øyresvika – Vingromlandet 2018.

Settegarn i nordre del av Mjøsa har ingen lang tradisjon, men takket være ivrige fiskere er denne fangstmetoden den eneste som i dag er i bruk ved Vingrom og Vingnes. Notfisket tok slutt i 2006 og settegarn tok over. Dette skyldes i første rekke et sikrere utbytte i forhold til mannskapsbehovet. Notfisket krevde flere personer til selve notdraget og det var ikke uvanlig med mye venting når nota ble satt ut på en observert stim. I garnfisket derimot, kan garnet settes om morgenen og tas opp om kvelden. Dette innebærer at fiskerne kan gå på jobb i mellomtida. Nota tar større fangster, men når det er lite sild er den mer arbeidskrevende, altså mye arbeid for lite sild.

Grunnhåv i bruk ved Rundtomodden 2018.

Grunnhåvfisket drives fortsatt, men det er langt færre fiskere igjen nå enn tidligere. Når grunnhåvfisket fortsatt drives, så skyldes nok det at grunnhåven er et enmannsredskap som oftest brukes om kvelden og kan dermed lett kombineres med annet arbeid.

Nota dras inn. Lortvarpet 2019.

Den eneste *notplassen* som er i bruk i Lågen i dag er Lortvarpet. En grunn til at dette fisket fortsatt drives er kanskje oppdeling av fiskeplassen i mange eierandeler. Denne fiskeplassen krever en del fiskere på plass når notfisket pågår, men i samtale med fiskerne er det flere av eierne som uttrykker glede over å føre en tradisjon videre og holde fiskemetoden i hevd.

Garnfiske ved Vingromlandet

Garnfisket foregår på strekningen mellom Øyresodden og Vingrom kirke. Fiskerne har tilhold i ei fiskebu i skråningen mellom E6 og Mjøsa, på eiendommen til Øyre, hvor de leier plass. Grunneieren på Øyre hadde ikke brukt notvarpet på mange år da Olav Hansen begynte å dra not her. Opprinnelig var det et notvarp her, og dette var den eneste ledige plassen i 1972, da Olav Hansen, som er bestefar til dagens fiskere, kjøpte not sammen med sin sønn Knut Haugen, som er far til brødrene Haugen og bestefar til Espen Haugen Dalbak. Bua ble bygd i 1973. Den ligger utsatt til for flom i Mjøsa, og både i 1995 og i 2011 holdt bua på å flyte bort.

I 2006 var det slutt på notfisket og garnfisket startet. Garnfisket ble drevet parallelt med notfisket i noen år.

Det er ingen kamp om fiskeplasser i dag. Garnfisket foregår dessuten lenger mot midten av Mjøsa enn notfisket. I dag er det bare Haugenkara som regelmessig fisker etter sild.

Fiskebua

Bua er enkelt lagd, enkelt innredet og enkelt utrustet. Den har en liten ovn, har veden lagret inne i bua, det er sitteplass til tre personer, et lite bord.

Fra fiskebua i Øyresvika. Utstyr tas ut etter lagring.

Fra fiskebua. Kaffe og mat etter ferdig kast.

Sorteringsbordet.

Båt, ekkolodd, blåser, tauverk og garn.

Utenfor sesong er utstyr som fiskekasser, sorteringsbordet (som er satt sammen av flere europaller), skilt, blåser, tau etc. plassert inne i bua.

Alle garn er lagret hjemme hos fiskerne utenom sesong. Her lagres også båtmotoren, ekkolodd, vekter og noe emballasje. Plastbåten ligger på stranda hele året.

Fisket

Dagens fiskere er i faste jobber. Mange års erfaring viser at fisket etter lågåsild starter ca. 20. september. Den første silda kommer i august hvert år og går i overflata. Dette er en «gjestevisitt» og kan gi nyttig informasjon om når fisket er forventet å starte. Etter en varm sommer i 2018 var det sild i garna fra første dag. Silda synes imidlertid å gå djupere enn tidligere. Dette fordi vassstemperaturen er blitt høyere, om lag 1 gr.

Fiskerne sier at de godt kunne ha begynt tidligere. Det er imidlertid størst sannsynlighet for stabile fangster fra 20. september og utover. Det beste fisket er som regel omkring 1. oktober, like før silda går opp i elva for å gyte.

Fisket har vært beskjedent de siste årene, men i 2018 tok det seg noe opp. Årsfangster på omkring 500 kg er akseptabelt, men de siste årene har årsfangstene vært lavere enn det.

De som driver fisket i dag starter hver høst mot ei helg, som har sammenheng med delvis fri fra jobben påfølgende uke.

Forberedelser

Forberedelser til årets fiskesesong starter med å åpne og «pakke ut» bua. Den er dekket med en stor presenning over taket og halvveis ned på vegg. Presenningen løftes opp og kastes over taket. Alle kasser tas ut og skylles i Mjøsa, bordet blir satt sammen og det blir lagt på et nytt plastbelegg som hindrer at garnet setter seg fast i europallene. Bordet heller litt ned mot vannkanten for at vannet lettere skal renne av ved renhold.

Fiskerne er praktisk kledd med varme klær og gummibukser. Det er viktig å holde seg tørr og varm, og de bruker redningsvest/flytevest.

Jarnsteinen festes til synkelina.

Garna knytes sammen.

På hver ende av garnet monteres det «jarnsteiner», som er tunge søkker som får garnet til å synke raskt ned. Ellers er garnet utstyrt med synkeline av bly i bunnen. Garnlenka har blåser på hver ende, og legges systematisk i kasse før de settes i båten. Garna henger rensed og utgreid når de ikke er i bruk under fisket.

Ett garn er 25 meter langt. Fire garn knyttes sammen til ei lenke på 100 meter. Et garn knyttes sammen med neste garn bare i toppen med en blåknute. Når garna er knyttet sammen bare i toppen kan lenka lettere tilpasse seg bunnen der det fiskes. Garnet er grått, er fire meter dypt og har maskevidde fra 21 til 22,5 mm, som er i innenfor regelverket. Den minste silda slipper gjennom. Ørret

som tas i garnet blir sluppet ut igjen. Garna brukes i om lag fem år før de er utslitte. Fiskerne bøtter ikke garnet når det blir hull, de knytter sammen hull og skader på enkleste måte.

Fiskerne har fire lenker og bruker alle fire. Når det er mye sild, er fire lenker for mange. Det blir for mye arbeid å renske så mange garn til rett tid.

Fiskeplasser

Garnplassene ligger mellom Øyresvika og Vingrom kirke. Når garnfisket starter settes garna ved kirka og etter hvert som silda trekker nordover flyttes garnplassene etter. Den nordligste plassen er omtrent rett ut for fiskernes egen fiskehytte i Øyresvika.

Ved garnutsettingen benyttes ekkolodd. Garnlenka settes på mellom 20 og 50 meters dybde. Ved hjelp av ekkoloddet finner de fram til steder hvor bunnen brekker nedover et stykke ut fra land, molbakken eller marbakken. På dette brekket går det som regel mye sild. Det er viktig å sette garnet på riktig sted og på riktig dybde.

Når garnlenka skal settes sitter de to i båten. Garnet er greid slik ut at de lett kan settes ut på fiskeplassen, fra riktig side av båten. Tauet fra den innerste blåsa til innerste del av garnet har god lengde, opp mot 40 meter. Garnlenka avsluttes ytterst med den ytterste blåsa. Tauet fra denne blåsa og ned til garnet må være tilpasset dybden ned til garnet.

Båt og redskap lastet opp for å sette garn.

Båten kommer inn etter opptak av garn.

Vi brukte bl.a. drone for filming ved utsetting og opptaking av garna. Fra utkjøring av drona og fra skjermen hvor vi kan følge opptaket fra land.

Ved opptak av garnet begynner fiskerne ytterst og legger den innerste delen av garnet øverst. Når garnet skal renses på land, begynner de med den delen av garnet som har vært innerst, den ytterste

enden til slutt. Så legges garnet tilbake i garnkassa slik at den ytterste enden ligger nederst og den innerste øverst. På fiskeplassen er garnlenka klar for å begynne innerst slik garnet er plassert i kassa.

Når silda tas ut av garnet føres silda med hodet først gjennom maska, men av og til tas den ut motsatt veg, over gjellene. Dette skjer gjerne når silda er blaut og full av rogn. Det holdes gjerne for gattåpningen slik at rogn ikke skal gå til spille. Garna renses også for kvist o.l.

Noen ganger tas det sik, lake eller ørret i garnet. Ørreten blir sluppet ut igjen, mens laken blir lagt i egen kasse.

Silda i garnet.

Silda føres ut av garnet med hodet først.

Bra fangst etter ett av kastene.

Det sies at et rødt merke i nedre kant av øyet på silda betyr at den er kjønnsmoden.

Fiskerne har med en klepp i båten som brukes for å få tak i garntauet eller blåsa, og til å kleppe fisk som de vil ha med for salg, slik som sik og lake.

Salg av sild

Da det var store fiskefangster var det mange som kjøpte mange kilo fisk for høst- og vinterforsyning. I dag er silda å betrakte som ferskvare, og det selges derfor en kilo eller to om gangen for middag den nærmeste dagen. Salget foregår fra kasser ved varpet til kjøpere som kommer ned på fiskeplassen, eller veid opp i kilosposer til forhåndsbestillinger eller til nedfrysing for senere salg.

Fra fiskeklassen i Øyresvika sør for utløpet av Øyresbekken. Bilde av deltakerne; Tradisjonsbærerne Geir Haugen og Mass Haugen, og fagpersonen Espen Haugen Dalbak i midten.

Grunnhåvfisket ved Rundtomodden

Blant de redskapstypene som har vært brukt i lågåsildfisket, er grunnhåven det enkleste. Det håndteres av én person og redskapet var, og er, relativt billig å skaffe til veie. Likevel – redskapet kan ikke kjøpes på butikken. Det må settes sammen av passende materialer, håvposen, «bundingen» må passe til den bestemte håven, og være montert på en slik måte at silda fanges.

En fisketradisjon fordrer riktige materialer i fiskeredskapet, det fordrer innlærte kunnskaper og ferdigheter til fiskeren om hvordan redskapet lages, vedlikeholdes, gjøres i stand for sesongen og hvordan det brukes på den enkelte fiskeplassen. Ingen fiskeplasser er like, og silda har sin egen og bestemte adferd på den enkelte fiskeplass.

Grunnhåven er et enmannsredskap som brukes fra elvekanten eller ved at fiskeren står litt ute i vatnet. Grunnhåven brukes i strømmende vatn. Der hvor strømmen går inntil stranda er det fint å stå med grunnhåven.

Utbyttet av grunnhåvfisket er avhengig av hvor mye sild som går i elva, om fiskeplassen ligger riktig til i forhold til sildegangen, om fiskeren kjenner botnen og om fiskeren behersker selve håvteknikken.

Grunnhåven

En grunnhåv består av et håvhuggu og ei raunn (stang/skaft). Håvhugguet er satt sammen av en håvgrein (håvring) og en bunding/tammen/påså (bundet garnpose).

Håvhugguet er oftest lagd av ei grankløft, men i nyere tid har det også vært prøvd med ringer av metall eller kunststoff. Hugguet eller greina er oftest ei naturlig vokst kløft, som legges om hverandre foran og surres sammen. Den delen av håvhugguet som skjøtes med raunna kalles «hælen». Dette er det svakeste punktet på håven, fordi både hælen og raunna er skrådd slik at de skal kunne skjøtes med hverandre. I tillegg er begge deler tynne. For at de to delene skal sitte fast til hverandre, blir det slått inn et par spiker. Utenpå denne skjøten blir det surret med tau, bånd eller nå med sterk tape (Gaffa-tape). Selve skjøten er svært utsatt for råte, og valg av materialer virker inn på hvordan opptørkingen av skjøten foregår. Jo mindre skjøten får anledning til å tørke opp etter fisket, desto større er sannsynligheten for at skjøten må repareres før hver sesong. Lengden på skjøten (omlegget) kan tillate noen reparasjoner, men hvis skjøten blir for kort, må selve håvhugguet skiftes.

Fire bilder som viser deler av hele håven.

Denne side. T.v.; Håvhugguet med håvringen og «hælen» påsurret skinnremser og påsydd bunding. T.h.; Et eldre håvhuggu av naturlig vokst kløft.

Neste side. T.v.; Ei snor går fra håvhugguet og festes nede på raunna. Dette for at en ikke skal miste håvhugguet hvis det brekker av. T.h.; Håvhugguet med bunding.

Raunna (stonga) er oftest lagd av gran, gjerne tennargran. Slik gran vokser i tett barskog, der den vokser seint, blir høy, slank, hard og smidig. Raunna på grunnhåven er som regel mellom 4 og 6 meter. Tykkelsen er 1 ½ tomme slik at den skal falle naturlig i hånda. Hovedsaken er å få til en håv som er lett, men samtidig smidig og sterk. Lengden på raunna er delvis tilpasset dybden på den aktuelle fiskeplassen. Grunnhåven brukes gjerne på 1,5 til 3,5 meters dyp.

Håvringen blir i sin helhet surret med skinnremser eller annet material som beskytter treringen og som bundingen kan festes til. Enkelte fiskere mener at skinnet gjør at håven glir lettere over elvebotnen og at den går stillere over botnen uten å forstyrre silda.

Størrelsen på håvhugguet er forskjellig, alt etter dybde og bunnforhold og ikke minst etter hva den enkelte fisker mener er best for ham. Bredden på et håvhuggu på en grunnhåv varierer mellom 16 cm og 25 cm, og lengden varierer mellom 50 og 70 cm.

På grunnhåven ligger håvhugguets plan og raunna i samme linje.

Påsån kalles bundingen eller tammen. Denne har vært lagd av både lin og bomull, men i dag kjøpes gjerne fabrikkproduserte notdeler og påsån blir laget av klipte deler og sydd sammen av disse.

Maskevidden er 10-14 mm. Dybden varierer mye, men det vanligste er en dybde på 80-90 cm. Dersom bundingen blir for dyp, vil den ikke blåse seg tilstrekkelig opp i strømmen og den vil være vanskelig å håndtere når den skal tømmes.

Når bundingen blir felt (festet) på håvgreina blir håvens egenskaper bestemt. For at håven skal bli best mulig, blir den halvfelt. Da skal bundingen være dobbelt så lang som omkretsen av håvringen. Enkelte fiskere sier at håven får «tam». Når håven føres nedover i strømmen, vil bundingen stå som en oppblåst pose bak håvhugguet og være åpen for silda.

Denne halvfellinga blir ikke jevnt fordelt over hele ringen. Det skal være mest bunding under hælen, fordi det er her belastningen er størst.

Bundingen blir festet til håvringen som er surret rundt med skinnremser eller bånd av annet materiale. Det synes som om bundingen er sydd noe strammere foran enn bak på håvhugguet.

Personer

Vi valgte å følge Oddgeir Jørstad som erfaren grunnhåver på Rundtomodden. Han har drevet grunnhåving der siden han var gutt og har solid kunnskap om fiskeredskap og fisketeknikk. Han bor på Jørstad, nedre midtre i Jørstadhøgda, Fåberg, med god utsikt til Lågen og Lillehammer. For

opplæring deltok Thorstein Hernes, museumsformidler ved Stiftelsen Lillehammer museum, og fisker.

Tradisjonsbærer og fagperson i samtale om opplæringen. Fagpersonen prøvefisker.

Forberedelser

Vi møtte Oddgeir hjemme på garden i Jørstadhøgda der han fant fram fiskeredskaper og fiskekasser, som gjennom vinter og sommer har vært lagret tørt siden sist høst.

En grunnhåv bør lagres på et tørt og luftig sted når den ikke er i bruk. Dette kan godt være i et uthus, på en låve eller utvendig på en vegg oppunder takskjegget.

Grunnhåven har noen utsatte punkter som må være i orden når fisket starter. Det ene er selve håvbundingen, dvs. om bundingen er fri for hull og festinga av bundingen til håvhugguet. Måten bundingen er festet til håvhugguet på, er viktig for hvordan håvposen oppfører seg i vatnet. Maskene må ikke strekkes ut ved innfestingen. Bundingen må festes nokså slakt på hugguet. Dermed vil posen «blåse seg» opp når den føres nedover strømmen.

T.v.; Håvhugguet er reparert med nytt trevirke. Råttent trevirke er spikket bort slik at tyngden av håvhugguet blir omtrent som før.

T.h.; Også håvbundingen måtte repareres og festet med ny tråd til håvhugguet.

Før årets sesong viste det seg at Oddgeirs håv måtte repareres i denne skjøten. Det ble gjort ved at råttet materiale ble spikket bort, og en trebit ble lagt som en spleis over det svake punktet. Trebiten ble spikret til selve skjøten og kraftig Gaffa-tape ble surret rundt spleisen og skjøten. Det er viktig at slike skjøter og surringer ikke har kanter som håvbundingen kommer til å hekte seg borti.

Forberedelser på fiskeplassen

Det er viktig å finne en plass hvor det er trygt å stå. Dette kan være på tørt land eller på en trygg plass litt ute i vatnet. Noen bruker vadere mens andre nøyer seg med høye gummistøvler. Annen bekledning er varmt tøy og regnbukse. Det er også lurt å bruke gummihansker, som er både vanntette og varme.

Blir kjent med fiskeplassen

Det er ganske vanlig å benytte samme fiskeplass fra år til år. Retten til å fiske med grunnhåv er ikke knyttet til en bestemt fiskeplass. Ifølge Høyesterettsdommen fra 1963 har personer bosatt i Fåberg og nedre del av Øyer rett til å fiske med grunnhåv. Retten er først og fremst knyttet til redskapet grunnhåv og ikke til et enkelt sted. Likevel er det nokså vanlig at personer bruker samme fiskeplass hvert år, men dette stedet blir i dag ofte delt mellom flere personer. Blant fiskerne får den enkelte håvfisker fort «hevd» på enkelte fiskeplasser.

Å fiske med grunnhåv gir best resultat hvis håven føres nær botnen i elva. Lågåsilda følger strøm og botn. Elvekanter har ofte vanskelige botnforhold med store og små steiner fordelt utover. Dess mer fiskeren kjenner botnen der han/hun står, dess større sjanse er det for å få fisk, og dess større sjanse er det for at håven ikke blir ødelagt av stein og strøm.

Å bli kjent med fiskeplassen er altså særdeles viktig. De erfarne fiskerne bruker noen minutter til noen prøvedrag med håven. For en grunnhåver som kommer tilbake til sin vante plass, er slike prøvedrag viktige for å kjenne etter om steiner befinner seg på samme plass eller om noe er blitt forandret siden sist. En ny fisker på en fiskeplass må bruke lenger tid for å lære plassen å kjenne.

Selve håvingen

Nederst på foregående side ser vi hele håvdraget. Se disse bildene sammen med de to bildene nedenfor som viser hvordan draget starter og avsluttes

Et drag med håven innebærer å føre håven med strømmen fra øverst på håvplassen til nederst i håvplassen. Fiskeren står på samme sted i hele håvdraget. Håven skal nærmest føres i en halvsirkel fra det stedet fiskeren står langs botnen på elva. Håven føres ut i elva til det er igjen ca. 50 cm bak bakerste hånd. Begge hender holder fast i stanga og presser håven med strømmen ned mot botnen. Det kan være lurt å sette på en strikk ca. 50 cm fra enden, slik at fiskeren kjenner når stanga er ført langt nok ut. Håvdraget gjøres medstrøms, mens silda går motstrøms.

Håvhugguet står vinkelrett mot bunnen når draget begynner. Draget er ferdig og håvhugguet vris parallelt med vannflata.

Fiskeren må legge håvhugguet slik i vatnet at åpningen står vinkelrett mot bunnen. Dette er en øvelsessak som det må trenes på under «bli-kjent»-prosessen. Når håven er ført helt ytterst i håvdraget og skal trekkes inn, må håven vris 90 grader slik at åpningen ligger omtrent parallelt med vannflata. Dette fører til at åpningen lukker seg og hindrer at silda finner veien ut av håven.

Mange erfarer at fisken lett blir skremt under håvingen. Derfor er det nødvendig å ta noen minutters pauser innimellom slik at fisken skal komme tilbake til stedet hvor silda vanligvis går i strømmen. Dette gjelder særlig når det går lite sild i elva.

Tømming av håven

Når håvdraget er ferdig, hales håven inn, forhåpentligvis med fanget sild nederst i håven. Silda skal tømmes (skrulles) opp i ei kasse eller i ei bøtte.

T.v.; Tømming av håven. Åpningen på håven settes på kanten av kasse eller holdes litt over. Håvposen strekkes opp i lufta slik at sildefangsten sklir ned i kassa.

T.h.; Oversiktsbilde fra Rundtommodden mot østsida av Lågen med Hoveveita helt i bakgrunnen.

Notfiske i Lortvarpet

(Ord, dialektord og uttrykk er forklart etter artikkelen).

Lortvarpet ligger på østsida av Lågen omtrent 500 meter nord for Brunlaug bru. Varpet avgrenses i sør av et svaberg, som stikker ut i elva og skråer mot nord og ned i vatnet. I nord avgrenses varpet av en utstikkende fjellskrent. Elva danner dermed ei lita vik hvor strømmen er nokså liten og hvor nota uten vansker kan dras opp på svaberget. Det skrå svaberget kaller fiskerne for «Heilla», og den ytterst spisse på svaberget, kalles «Kanten».

Svaberget.

Vika med avgrensningen mot nord ved odden som stikker ut.

Elvebotnen skråner fra land og utover mot midtålen, det er nokså djupt. Elvebotnen består av mye grov stein. Inn mot land er det noe sand.

På vanlig vannstand går det meste av strømmen på andre sida av elva, men når elva er stor går strømmen mer over mot Lortvarpet. Da blir det mer krevende å dra nota i varpet. Nota vil drive lettere med strømmen slik at den kan bli vanskeligere å dra inn på svaberget. Lortvarpet er likevel ikke så sårbar for svingninger i vannstanden som mange andre varp er. Fiskerne har erfart at det er sterkere strøm i elva og varpet når elva stiger enn når den faller. Middels vannføring er mest gunstig for notkast i Lortvarpet. Er det for høy vannstand og sterke strømforhold, kan nota gå forbi «Kanten». Det fører til at nota tømmer seg for fisk og i verste fall kan nota gå tapt.

Fisket på Lortvarpet kan foregå både dag og natt, men det beste lågåsildfisket foregår i grålysningen og utover morgenen. I dag foregår notfisket helst om ettermiddagen og om kvelden fordi fiskerne stort sett er i arbeid på dagtid.

Dagens fiskehytte ble bygd av varpeierne i årene 1967-69, og vedlikeholdt i 2018. Kommunen eier grunnen. Fiskehytta har to redskapsrom med hver sin inngangsdør på langveggen mot elva, nord- og sør-bua. Mannskapsrommet, «hytta», har inngang på sørveggen, tverrveggen. Hytta som var i bruk før dagens fiskehytte ble satt opp, kalles «gammelhytta». Den står i dag godt oppe på svaberget sør for dagens hytte, dit den ble flyttet etter storflommen i 1995.

Lortvarpet har de siste 250 årene hatt mange eiere. Fiskerettigheter har i all hovedsak fulgt den garden som har grenset til elv eller vann. Lortvarpet har hatt en svært oppdelt eierstruktur med mange eiere uten eiendom med grenser ned mot elva. I 2021 er eierstrukturen slik:

Eiere	Andeler
Det er 11 eiere med andeler	Andeler i størrelse fra 1/8, 1/12 og ned til 1/16

Den nyeste hytta/bua etter restaurering.

Den gamle hytta/bua.

Gjennomføringen av notfisket er et samarbeid mellom andelseierne, men alle er ikke med i det praktiske fisket hvert år. I forbindelse med vårt dokumentasjonsarbeid var det en blanding av eiere med lang erfaring og noen som deltok for opplæring. De fleste var godt kjent med hvilke forberedelser som skulle gjøres, hvilke operasjoner som skulle gjennomføres under selve fisket og hva som måtte gjøres i etterkant. Her gjelder i første rekke at kunnskaper og ferdigheter øves opp gjennom deltakelse flere ganger.

Disse var med i 2019: Ole-Mathias Bergesveen, Rolf Erik Thoresen, Harald Thoresen, Kari Thoresen, Ivar Bergum og hans sønn Henning, Lars Petter Bergum, Arne Bergum, Kristian Øfstedal og Kjetil Bjørklund. Det er ikke behov for at alle disse er til stede for å gjennomføre et notdrag, men det er nyttig at flere deltar i løpet av fiskesesongen for å dele på arbeidet.

Forberedelser om høsten

Gjennom vinteren henger nota i redskapsbua i den store fiskehytta på Lortvarpet. Her er alt tauverk hengt opp, her henger nota og her er åfløya og andre nødvendig redskap oppbevart. Redskapsbua er både tørr og luftig. Redskapen tas ikke ut av hytta før sesongen starter i september-oktober. Hvis åfløya skal tjærebres, blir dette gjort i løpet av sommeren. Dette foregår omtrent hvert tiende år. Åfløya som nå brukes i Lortvarpet, er lagd av Anders Rustad i 1964. Den forrige åfløya oppbevares på Norsk skogmuseum i Elverum.

Det finnes to nøter i Lortvarpet, ei stor og ei lita. Fiskerne vet ikke nøyaktig målene på nøtene, men ifølge en av de gamle fiskerne, Martin Sjøreng, som ble intervjuet i 1981, var nota på Lortvarpet 70 alen (42 m) lang og 10-15 alen (6-9 m) djup.

Not, tauverk og annen redskap oppbevares i nordenden av bua. Nota bæres inn på notbåra for å bli ettersett.

Fra oppholdsrommet i bua hvor nota ettersees og evt. repareres. Her fra reparasjon langs flætennolen.

Når det nærmer seg fisketida, skal redskap og utstyr etterses og repareres om nødvendig. Særlig viktig er nota, som kan ha både rifter og hull etter siste års fiske. Nota tas ned fra rørene den er hengt på i fiskehytta og legges på ei notbåre. Denne bæres inn i det store oppholdsrommet i fiskehytta og legges på gulvet. Så begynner fiskerne å kontrollere nota fra den ene enden. Nota kan ha fått revet hull i garnet mange steder, men den er særlig utsatt langs flætennolen eller langs søkketennolen. Søkketennolen vil mot slutten av notkastet følge elvebotnen, og hvis den henger seg fast i stein, tømmerstokker eller noe annet, vil det lett bli hull mellom garnet og tennolen. Hull kan det også bli der garnet er festet til flætennolen.

Søkketennolen er sammenflettet av tre tau. Nota er festet til tennolen med sterk tråd. Tennolen er påsydd et visst antall blyøkker etter erfaring og behov. Hvis det er påsydd for mange blyøkker, vil nota lett subbe elvebotnen og dra med seg mye stein, som kan ødelegge nota.

Fiskerne sitter sammen i fiskehytta og kontrollerer om nota trengs å bli reparert. Når det oppdages hull, blir det hullet knyttet og bundet sammen med garnnål og bomullstråd. I dag snurpes maskene sammen rundt hullet. Det bindes ikke inn nye masker. Dette kan være et tidkrevende arbeid, men det er helt nødvendig for at nota skal være i god stand til fisket starter. Det kan være nødvendig å reparere nota underveis i fiskeperioden, dersom nota har hekket seg fast i et eller annet på botnen. Da blir nota reparert på svaberget i varpet.

Når nota er gjennomgått og reparert blir nottaugene festet med en knute til endetauget på nota. Dette blir gjort først når nota bæres ut og bløtlegges sammen med taugene. De to nottaugene, båtenden og stillenden skal bindes på riktig ende av nota. Taugene blir merket med treskilt om høsten når nota tas opp for vinterlagring og taugene blir løsnet fra nota.

Både not og tauverk blir lagt i vatn noen dager før fisket skal starte. Grunnen til dette er først og fremst at redskapen skal være likt gjennomtrukket av vann. Dermed blir alt mer smidig. Not og taug får den nødvendige tyngden som kreves for at nota skal synke ned i elva når notkastet er i gang.

Fra utsetting av åfløya.

Not og reip er knyttet sammen og lagt i vannet.

Åfløya som også har ligget innendørs siden forrige sesong, blir trukket ut flere dager før fisket starter. Hvis det er nødvendig med noe vedlikehold, blir dette gjort før båten blir lagt i bløt i elva. Det er viktig at båten er tilstrekkelig trutnet før fisket begynner.

Notfisket i Lortvarpet

Nota blir plassert i det åpne rommet i bakre halvdel av åfløya. Her er det plass til nota og en av to personer som er med i båten når nota settes i varpet. I Lortvarpet kalles roeren for «settar» og den som kaster nota og holder i båttauget for «bøler». Settaren sitter på toftfjøla (setet) og ror. Bøleren står bak i åfløya, foran plitten (rommet bakerst i åfløya).

Nota legges systematisk opp i åfløya. (*)

Nota er i åfløya. Settarn ror og bøleren står bakerst i båten.

Når nota skal legges opp i åfløya plasseres båten langs med det flate svaberget der nota landet ved forrige kast. Åfløya plasseres med baugen ut mot strømmen. Det er fra venstre side av åfløya (babord side) at nota senere skal kastes ut i vatnet. Retningen på åfløya ved denne operasjonen er også bestemt av at båttauget som er festet til den delen av nota som ble satt sist i elva, det vil si den venstre siden av nota, sett fra land, blir lagt først inn i åfløya. Det lange tauget legges ned i båten i store svinger slik at tauget skal bygge minst mulig i høyden. Samtidig må tauget ikke legges over den plassen bøleren skal stå. Nota legges inn slik at flætennolen legges i sving og oppå hverandre bakerst i haugen i båten mens søkketennolen legges opp fremst i haugen (*), nærmest roeren, settarn. Den andre tauenden, stilltauget blir lagt oppå plitten, lokket over rommet bakerst i båten.

Når nota er klar for å settes, ror settaren opp langs stranda. Bøleren står bakerst i åfløya. De ror opp til de to-fire personene som skal trekke inn stilltauget, stillenden. Disse kalles stillpinner. De står 30-40 meter fra selve opptrekks-plassen på svaberget i varpet. Stillpinnene tar tauenden, stillenden, og holder dette fast på land mens åfløya med settaren og bøleren (han som ordner med notutsettinga) ror videre oppover langs land til den utstikkende fjellskrenten. De to ror litt forbi denne skrenten til

de er kommet til et siktepunkt på land som de kaller for branntomta. Dette er et sted hvor brannmannskaper fylte vatn på tanker på brannbilen.

Stillenden gis over til stillpinne-mannskapet.

Åfløya er nå ved branntomta og skrår over mot vest.

Når de kommer over til et punkt i fjellveggen på vestsida snur åfløya og ror tilbake mot svaberget.

På følgende 4 bilder ser vi samme operasjoner fra et annet kast, men i noe bedre lysforhold.

Når åfløya har kommet til branntomta er stilltauet dratt ut i vatnet og nota står for tur. Åfløya skrar nå brått over mot motsatt side av elva. Når båten er kommet nesten helt over til fjellveggen på den andre sida av elva, snus båten og vender over mot østsida. Det meste av nota er nå satt ut i elva. Båten har på sin ferd over elva drevet litt nedover med strømmen, men vender så nokså rett mot østsida av elva og ros slik et stykke før den ros i retning mot svaberget på Lortvarpet. Resten av tauet dras ut i vatnet etter hvert som båten ros nedover elva. På land har stillpinnene begynt å dra inn nota. Det er viktig at nota blir trukket inn på riktig tidspunkt og i tilstrekkelig grad for at den ikke skal tas av strømmen i elva.

Mannskapet fra åfløya går på land og begynner å dra inn nottauet. Stillpinne-mannskapet har begynt å dra inn stillenden av nottauet mens åfløya har retning mot svaberget.

Nottauet fra båten trekkes inn. Her med mannskap fra åfløya og mannskap fra land. Samtidig går stillpinne-mannskapet nærmere mot svaberget. De drar fra to forskjellige plasser før de er på svaberget.

Stillpinnene beveger seg samtidig nedover langs stranda, ned mot svaberget hvor nota til slutt trekkes opp. Først så trekker de inn noe tau, for deretter å flytte seg 10-15 meter lenger ned og for å trekke inn noe mer tau. Så flytter de seg ett trinn til, til de er kommet ned til svaberget. Dette skjer

etter at båten er kommet inn til land og båtenden er trukket godt inn. Båtenden trekkes inn fra et stykke godt opp på svaberget. Stillpinnene kommer inn til svaberget når notenden er kommet inn til land på begge sider. Det er viktig at nota trekkes inn likt på begge sider, altså stillpinnen og båtenden. Det er merker på tauene for å ha en kontroll på dette. Det er ikke så lett å vite hvor midten av nota er før den kommer så langt inn at flætennolen flyter opp til overflata. Midt på nota er det et merke som forteller hvor midten er. Merket kalles kalven.

Når nottaugget er trukket inn på land, skal nota trekkes etter. Det er viktig at dette ikke skjer for raskt. Søkketennolen må ikke flyte opp fra elvebotnen. Hvis den gjør det, vil lågåsilda lett finne veien ut av nota og være tapt. Nota trekkes inn ved at søkketennolen trekkes for seg i midten og flætennolen trekkes for seg utenfor. Dermed vil nota ikke åpne seg og den bakre delen av nota, kalven, forblir et rom som silda ikke kan komme seg ut av.

Nottaugget er dratt inn og selve nota står for tur. Søkketennolen er kommet til syne.

Fiskerne og annet mannskap drar nå i alle fire taugene, to i flætennolen og to i søkketennolen.

Selve nota med kalven er nære land og notposen med sild sees godt.

Og så ble det litt sild.

Når nota er trukket på land, er silda samlet bak i kalven. Silda kan nå tas opp og bringes over i kasser eller i et steng eller binger som lar silda stå i garnposer i elva til den blir solgt.

Når dette er gjort kan nota legges på plass i båten igjen, først åfløytauet, så legges nota på plass fra den venstre enden av nota og videre til stillenden, stilltauet, blir lagt på toppen av haugen.

Så er båten og nota og fiskerne klare for neste notkast.

Avslutning av sesongen

Når fiskesesongen er over skal åfløya, nota, nottaug, fiskekasser og binger plasseres i fiskehytta for oppbevaring gjennom vinteren og fram til neste høst.

Nottaugene frigjøres fra nota.

Taugene kveiles opp.

Nottaugene merkes med hvilke som er båtende og stillende. Åfløya er båret inn og rigges til for lagring.

Nota rengjøres og henges opp til tork i noen uker.

Det var godt med servering etter hvert kast.

Nota blir hengt opp på ytterveggen av hytta for tork før den blir hengt inn i bua for vinteren. Dermed kan så mye vann som mulig renne vekk og sol og vind bidrar til at den tørker så mye som mulig. Dette

tar gjerne 2-3 uker. Rengjøring av nota er viktig. Tauget (båttauget og stillenden) løsnes fra nota, legges i store kveiler, merkes for stillende og båtende og henges inn i bua. Åfløya dras opp og plasseres inn i nordbua på en tverrstilt firkant foran og en bak. Dette gjøres for at båten skal ligge rolig, og i tillegg beholde den bøyde formen i lengderetningen.

Fiskekasser og fiskebinger tas opp og flyttes inn i fiskehytta til neste år.

Ord og uttrykk

Midtålen – midt i elva hvor hovedstrømmen går.

Varp/notvarp – et sted i elva hvor nota kastes i vatnet og trekkes på land.

Åfløy – båt med flat bunn, brukes til notfiske, garnfiske, håvfiske og transport av fiskefangst.

Notbåre – et bærebrett for transport av nota.

Søkketennol – en tjukk «pølse» av flettet materiale (tau, sisal, hesteteggel, grisebust etc.) for å feste garnet og søkker og for å hindre at garnet setter seg fast i bunnen av elva.

Flætennol – en tynnere pølse enn søkketennolen. Her festes garnet og flytere. Ligger øverst på nota.

Garnnål – nål for reparasjon av garnet.

Nottaug – hver ende av nota har påmontert et tau for å trekke inn nota (båtende/båttauget og stillende/stilltauget).

Båtenden/båttauget – tauet som er bundet til den enden av nota som sist kastes i vatnet.

Stillenden/stilltauget – tauet som er bundet til den enden av nota som først kastes i vatnet.

Stillpinner – to-tre personer som står på land og trekker inn stillenden/stilltauget.

Settar – navn på den som ror åfløya.

Bøler – navn på den som står i åfløya og kaster ut nota.

Plitten – rommet med lokk bakerst i åfløya.

Kalven – et forstørret rom bakerst i nota.

Steng/binge – treramme med en garnpose som fisken kan svømme i før den selges.

Sluttkommentar

Dette dokumentasjons- og opplæringsprosjektet foregikk i fiskesesongene 2018 og 2019, med en liten oppfølging høsten 2020.

Høsten 2018 tok vi for oss settegarnfisket fra varpet i Øyresvika med fiske i hovedsak utenfor Vingrom kirke og etter hvert noe nærmere varpet, samt grunnhåvfisket på Rundtomodden.

Høsten 2019 tok vi for oss notfisket i Lortvarpet.

Det som kjennetegnet fisket etter lågåsild alle disse tre årene, var at det var mindre sild å få enn det som gjennomsnittlig er normalt. I tillegg til at det var lite sild var silda som ble tatt i størrelse noe mindre og høsten 2020 var den svært liten, men den som ble tatt var gjennomsnittlig kjønnsmoden.

Årsaken til at det var lite sild i løpet av denne perioden er vanskelig å si noe om. Både vante fiskere og andre som har fulgt fisket i en årrekke trekker fram forskjellige årsaker, så som; «*dette har skjedd før*», «*temperaturen i Mjøsa og Lågen*», «*tilgangen til mat for silda*», «*er en eller to generasjoner av silda gått til grunne, og hvis det - hvorfor?*» og «*andre forhold, så som at det forgår seismiske undersøkelser i og ved Mjøsa som forberedelser til veiutbygging og bru*». Hvert av disse årene er det sendt sild til forskning, slik at en mulig årsak kan avdekkes ved en senere anledning.

De som fisker etter sild lengre sør i Mjøsa, så som ved Helgøya og ved Gjøvik, rapporterte om det samme som vi opplevde lengre nord disse tre årene.

Ved **settegarnfisket fra varpet i Øyresvika høsten 2018** ble det gjort enkelte kast (satt garn) hvor det var noe sild, opp til 3 til 4 kasser, men for de fleste kastene sin del var det små mengder. I kastene var det som vanlig med en del sik, krøkle og enkelte ørreter. Ørreten ble satt ut igjen. Silda var godt gytemoden, men gjennomsnittlig noe mindre enn vanlig. Sesongen i Øyresvika ble kortere enn vanlig dette året.

Sesongen 2020 var det som nevnt svært lite sild, det måtte fiskes med svært finmasket garn for i det hele tatt å få sild til forskningsøyemed og sesongen ble svært kort.

Grunnhåvfisket ved Rundtomodden ble gjennomført høsten 2018 på tradisjonelt vis, men også her ble fangstene svært små. Elva hadde normal vannføring og det var mange aktive fiskere, både på vestsida og østsida av Lågen.

I løpet av våre prosjektdager gjorde vi fiske på ettermiddag og tidlig morgen. De beste dragene ble gjort en tidlig morgen, med både salg av sild, levert sild til Skogmuseet og til forskning. I forkant av grunnhåvfisket hadde vi en gjennomgang av utstyret som brukes. Vi foretok reparasjoner på nettet i håven, på håvhodet og på raunna (stanga på håven). Det er lett å få skader på utstyret under selve fisket og vi hadde også reparasjoner underveis.

Sesongen 2020 var silda svært liten og fisket var begrenset. Elva var forholdsvis stor over tid, så det var god vannføring f.eks. i Hoveveita på østsiden av elva og det var en del fangster der, men som sagt var silda svært liten.

Høsten 2019 gjennomførte vi **notfiske fra Lortvarpet**. Her var vi som dokumenterte med helt fra forberedelsene startet, gjennom de fleste notdragene og til redskap og mannskap gjorde seg ferdig med fisket. Vi reparerte nota, ordnet reipene og satte ut åfløya. Alt på tradisjonelt vis. Fisket med not og så nær selve gyte plassene foregår mot slutten i sesongen, både når silda går opp for å gyte og når den er på tur nedover i vassdraget. Vi opplevde både godvær og at not og reip frøs fast i åfløya og på land.

Sesongen bar preg av lite sild i hvert kast, ispedd en del sik og noen store ørreter. All ørret ble selvsagt satt ut igjen.

Sesongen 2020 hadde elva forholdsvis stor vannføring. Det medførte at settarn (den som ror) rodde litt lenger oppover elva før han skrådde over elva. Når nota var ferdig satt rodde han raskt nedover,

skrådde mer mot øst enn sesongen 2019, før han rodde mot ned mot svaberget der nota dras inn. Dette var slik vi som dokumentatorer opplevde det.

Oppfølgingen vi foretok i 2020 var for det meste gjort for om mulig å se forandringer i mengde sild og størrelsen på silda. Det var svært lite sild i kastene både fra varpet i Øyresvika og i Lortvarpet. Grunnhåvfisket ved Rundtomodden hadde liten aktivitet, men det ble tatt en del sild enkelte dager og spesielt i Hoveveita på østsiden av Lågen. En konklusjon fra alle tre fiskeplassene dette året var at det var små fangster, silda var liten til svært liten i størrelse og sesongen var svært kort. Silda var så liten at den gikk gjennom både garn, håv og not med tradisjonell redskapsbruk.

Lokalpressen er bestandig på plass under fisket.

Oppveing og salg av fisk.

Noen koste seg med nystekt sild ute, mens andre kombinerte skolegang, lekser og middag med å delta som fagperson under notdragene.

Gjennom dokumentasjons- og opplæringsprosjektet hadde Norsk håndverksinstitutt som hovedmål å dokumentere hvor fisket etter lågåsild foregår i dag, hva slags redskap som brukes, aktivisere miljøene og ikke minst sørge for at den kunnskapen vi har om fisket i dag blir ført videre fra tradisjonsbærere til yngre fagpersoner. Dette lyktes dokumentasjonsprosjektet godt med. Her er kunnskapen ført videre for det meste innad i familier, men også til personer med interesse for friluftsliv og fiske. Alle fagpersonene hadde noe erfaring om og med lågåsildfisket med seg inn i prosjektet fra tidligere.